

Geraardsbergse makkers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme

Het politiek activisme in Geraardsbergen (1916-1918) | deel 2

Dirck SURDIACOURT

Wanneer in oktober 1916 leden van de verschillende lokale studentenbonden van Aalst, Hamme, Zele, enz. elkaar te Gent treffen, beslissen ze — naar het model van het vooroorlogse A.K.V.S. met Leuven als centrum — vanuit Gent een nieuwe Oost-Vlaamse Gouwbond op te richten. In zijn kortstondig bestaan, krijgt de jonge bond verslagen toegestuurd over de werking van negen verlofbonden. Aalst, Beveren, Gent, Geraardsbergen, Hamme, Sinaai, Sint-Niklaas (collegebond), Temse en Zele reageren op de toegestuurde vragenlijst.

Eind 1916, begin 1917 stichten dr. Van Bockstaele, Albert D’Haese en Arthur Broeckaert, samen met de andere leden van het voormalige bestuur van de studentenbond een activistische kern. Albert D’Haese neemt de propaganda op zich en Jan Van den Driessche buigt zich over de financiën. (1) Broeckaerts positie is niet duidelijk. Vermoedelijk is hij ondervoorzitter en Albert D’Haese voorzitter.

In Geraardsbergen fluistert men al gauw dat het groepje rond de D’Haese en Broeckaert ‘fanatiekers’ zijn die zich met: “een belachelijken iever aan het hoofd van een dozijn broekvoeten warm stoofden voor het vlaamsch, de boerentaal, waarmee je nergens terecht komt, noch in het buitenland, noch in Wallonië of Brussel, ja niet eens in ‘t eigen vlaamsche land...”.

(2) Als met Kerstmis het bestuur van de verlofbond de leden opnieuw wil samenroepen, stuit men op interne tegenstand. De reden ligt voor de hand: “Om alle moeilijkheden te vermijden welke zouden kunnen voortspruiten uit het feit dat het gansche Bestuur van onzen bond de Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool genegen was”.

(3) Daarom wordt de leiding tijdelijk toevertrouwd aan seminarist Raymond Van Bossuyt. Van Bossuyt heeft de moeilijke opdracht de acti-

vistische en passivistische strekking binnen de bond met elkaar te verzoenen. Welke argumenten hij gebruikt weten we niet, maar hij slaagde erin 28 leden te overtuigen om zich bij de pas opgerichte Oost-Vlaamse Studentenbond aan te sluiten. Een relatief succes dat snel teniet gedaan wordt, want onder druk van leraren en ouders trekken de meeste leden hun eerdere toezegging weer in. De tegenstellingen binnen de bond zijn zo uitgesproken, dat van enig vergelijk geen sprake meer kan zijn, met als gevolg een radicale scheiding van ‘actieven’ en ‘passieven’. (4) De Bruyn zal later deze ruzie bevestigen en er zelfs aan toevoegen dat hij en de anderen, de activistische groep hebben buiten gesmeten (5). Vanaf dan wordt de werking van de bond overgenomen door de intussen gestichte collegebond, later bekend als

Katholiek Vlaamsche Kollegiebond ‘Ten Vijand in’. Volgens oud-voorzitter Broeckaert was de nieuwe bond aan een “ultra passieve censuur” (6) onderworpen, maar ze kreeg daardoor wel de steun van de directeur en de leraren en het vertrouwen van de ouders. (7)

Een samenwerking tussen Aalst en Geraardsbergen?

Volgens Reinoud D’Haese is de aansluiting van de Geraardsbergse activistische kern bij de Aalsterse groep eind 1916, begin 1917 belangrijk geweest voor de verdere ontwikkeling van het activisme in het arrondissement Aalst. Onder de Geraardsbergse leden vinden we de vertrouwde namen zoals: Albert en Frans D’Haese, Arthur Broeckaert, Jan Van den Driessche, Fabiaan Ach-

(1) R. D’HAESE, *De Overgang van Daensisme naar Vlaams-nationalisme in het arrondissement Aalst 1914-1925*, dl. 1, p. 136-137. Dit is gebaseerd op de getuigenis van Albert D’Haese (° Geraardsbergen 5 juni 1889) van 24 mei 1976, in een interview van Reinoud D’Haese met Albert D’Haese.

(2) A. BROECKAERT, *Roosdale’s Jongelieden...*, dl. 1, p. 25.

(3) Van wie deze beslissing is uitgegaan of welke moeilijkheden men verwacht hebben we niet kunnen achterhalen.

(4) AMVS, *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*. Vergadering Nieuwjaarsverlof 1916-17, p. 58.

(5) Archief R. D’Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Lucien De Bruyn*, nr. 22, 25 april 1919.

(6) De censuur van de Geraardsbergse passivisten door de geestelijken van het college.

(7) Het verslagboek van de studentenbond wordt na de kerstvakantie 1916 niet meer bijgehouden wat er op wijst dat de werking van de bond is stilgevallen. Daarin zit ook een door Broeckaert ingevulde enquête die door de nieuw opgerichte Oost-Vlaamse Studentenbond aan de bonden is gestuurd.

tergael, Armand Franck, Fernand De Spiegeleer en Gustaaf Hyfte (Parike).⁽⁸⁾ Hoe de Geraardsbergse kern van amper een vijftiental personen het verschil heeft kunnen maken, vermeldt hij niet. Het is onduidelijk in welke zin we de toetreding moeten zien, omdat uit de schaarse bronnen blijkt dat de Geraardsbergse activisten vooral actie hebben gevoerd in de stad en occasioneel in de gemeenten Moerbeke en Galmaarden, de drie belangrijkste mijnwerkerskernen van het kanton. Bovendien, volgens de getuigenis van Albert D'Haese in 1976, heeft de Geraardsbergse groep omzeggens geen aansluiting gezocht met Aalst en heeft Aalst zelf onvoldoende invloed kunnen uitoefenen op Geraardsbergen⁽⁹⁾.

Van Bockstaele komt nu regelmatig samen met de 'makkers van het bestuur'. D'Haese heeft het over propaganda, het verspreiden van vlugschriften en organiseren van meetings en Van Bockstaele vertelt over de nakende stichting van een *Raad van Vlaanderen*.⁽¹⁰⁾ *Ons Standpunt*⁽¹¹⁾, een pamfletje van de Geraardsbergse activistische kern - vermoedelijk omstreeks 1916-'17 uitgegeven - propageert de bestuurlijke scheiding en het streven naar de politieke zelfstandigheid van Vlaan-

deren, binnen het staatsverband België. De *eendracht*, niet de *eenheid* is wat de Geraardsbergse activisten nastreven: "*Vlaanderen en Wallonië moeten in het Staatsverband-België de bestuurlijke en politiek zelfstandigheid bekomen. [...] Daarom moeten we terug naar de vroegere staatsinrichting van vóór de fransche revolutie: naar de federatie. 'EENDRACHT' staat er in de Belgische leus, niet 'eenheid'. Er kome eendracht door Recht en Gelijkheid. Het dwaze streven naar 'eenheid', de centraliseerende strekking van onze regeringen moet voor goed opgegeven worden*".⁽¹²⁾ Vlaanderen en Wallonië moeten dus autonome entiteiten worden met een bestuurlijke en politieke zelfstandigheid.

Op de nationale landdag op 4 februari 1917 wordt in het Vlaams Huis in Brussel na moeizame onderhandelingen tussen verschillende activistische organisaties de eerste *Raad van Vlaanderen* opgericht, een soort officieus Vlaams parlement, met als eis de volledige zelfstandigheid en het zelfbestuur voor Vlaanderen. De verwachte opkomst valt tegen. Slechts met moeite krijgen de activisten uit het etappen- en operatiegebied⁽¹³⁾ van de militaire overheid de noodzakelijke vervoersplassen voor Brussel. Toch zijn er van de 320 genodigden

zo'n 125 personen komen opdagen.⁽¹⁴⁾ Onder hen ook dokter Emiel Van Bockstaele. Bij de verkiezing van de 46 leden van de eerste Raad wordt hij niet verkozen. Wanneer de Raad beslist het aantal leden uit te breiden in een verhouding van 1 lid per 50.000 inwoners, tot 90 leden, wordt ook Van Bockstaele op 6 mei 1917 lid⁽¹⁵⁾.

De lang verhoopte bestuurlijke scheiding wordt op 21 maart uitgeroepen. De taalgrens wordt de bestuurlijke grens en Brussel wordt bij Vlaanderen gevoegd. De Belgische regering in Le Havre kan dit allemaal niet zo maar op zijn beloop laten en vaardigt in april twee besluitwetten uit. De eerste stelt elke medewerking met de bezetter als strafbaar. De tweede stelt dat na de oorlog het krijgsgerecht zal oordelen over elke strafbare collaboratie na 13 april, datum van de besluitwet.

Met Pasen komen Jan Van den Driessche en Arthur Broeckaert naar huis... De gebroeders D'Haese, Broeckaert en Van den Driessche beseffen dat er sinds oktober 1916 veel is veranderd, en "*begrepen ineens, bij d'eersten blik in elkanders oogen, hoe verdeeld ze waren in hunne betrachtting van hetzelfde doel*".⁽¹⁶⁾ Wanneer op 7 oktober 1917 de Oost-Vlaamse

⁽⁸⁾ G. VAN BOCKSTAELE, A.-M. VANDEN HERREWEGEN, L. DE COCK e.a., *Van Scholaster tot Principaal*, Geraardsbergen, 1990, p. 189. Principaal Charles De Vos noteert voor de periode 1908-1917 de namen van 7 activisten op een totaal van 80 retorici: Jules Velge en Albert D'Haese (1907-1908), Frans D'Haese (1908-1909), Victor De Spiegeleer (1910-1911), Fabien Achtergael en Fernand De Spiegeleer (1916-1917) en Edouard Van Hoorde (1912-1913) uit Parike. Waarom Arthur Broeckaert niet op zijn lijstje is meegenomen is ons onbekend.

⁽⁹⁾ Interview van Albert D'Haese door R. D'Haese in 1976.

⁽¹⁰⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden...*, p. 190.

⁽¹¹⁾ Hoewel het pamflet geen datum heeft, situeren we de uitgave op basis van de inhoud van dit document tussen het laatste kwart van 1916 en de officiële bestuurlijke scheiding op 21 maart 1917. Opvallend is dat Albert D'Haese en Arthur Broeckaert tekenen namens de hoogstudentengroep wat er op wijst dat zij toen nog het bestuur uitmaakten, dus voor de kerstvakantie van 1917.

⁽¹²⁾ Archief A. Broeckaert. *Ons Standpunt* is gedrukt bij de Vlaamsgezinde drukker Amaat Mollaert, Vredestraat nr. 40 te Geraardsbergen.

⁽¹³⁾ De Duitsers hadden België ingedeeld in 3 regio's: het *Operationsgebiet* of de frontstreek, ook 'de hel' genoemd, het *Etappengebiet* of de grensstreek die als bijnaam 'het vagevuur' kreeg en het *Occupationsgebiet* of het gouvernementsgebied alias "het paradijs" met de provincies Limburg, Luik, Namen, Luxemburg en een deel van Henegouwen. (BRAND WHITLOCK, *La Belgique sous l'occupation allemande: mémoires du ministre d'Amérique à Bruxelles*, 1922, p. 179. De auteur was tijdens de oorlog Amerikaans ambassadeur in Brussel.)

⁽¹⁴⁾ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur...*, p. 217.

⁽¹⁵⁾ A. L. FAINGNAERT, *Verraad of Zelfverdediging?...*, p. 529-532.

⁽¹⁶⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden...*, p. 210, "*Met den ongelijken last hunner onderscheidene gedachten en bekommernissen verschenen de vier voor elkander als voor een vierschaar. Zeer veel was er geschied binnen de laatste zes maanden en elk van hen was bij dezelfde gebeurtenissen met verschillende gevoelens betrokken geweest. En nu stonden ze daar en begrepen ineens, bij d'eersten blik in elkanders oogen, hoe verdeeld ze waren in hunne betrachtting van hetzelfde doel*."

gouwraad als onderafdeling van de Raad van Vlaanderen wordt opgericht, zetelt Van Bockstaele als lid in de commissie justitie, arbeid en sociale zaken onder voorzitterschap van Emiel Peeren. (17)

Niet iedereen binnen de kring staat met evenveel enthousiasme achter de stichting van de Raad. Volgens Richard Maudens' verklaring in 1919 is D'Haese altijd tegen deze oprichting geweest en heeft hij daarom vanuit de studentenwereld de raad steeds bekampt. (18)

De activistische propaganda: we moeten tot het volk zelf doordringen...

Hoewel Geraardsbergen een actieve kern heeft, blijft de weerklank van hun propaganda-acties over 1917 eerder beperkt. De Geraardsbergenaars staan er meestal weigerachtig, zelfs vijandig tegenover. Meetings met eigen of vreemde sprekers zoals Wies Moens of August Borms (19) genieten amper aandacht. Toch is er vooruitgang. Midden juli 1917 verschijnt in Geraardsbergen het eerste nummer van *De Nieuwe Tijd*, het Vlaamsch-gezind Blad voor het Denderland, het orgaan van de activistische afdeling van Aalst *Ontwaakt Aalst*. *Ontwaakt Aalst* telt 154 leden. De Geraardsbergse uitgave staat onder redactie van Bert D'Haese. In de schoot van *Ontwaakt Aalst* wordt op 20 mei 1918 de *Vlaamsche Nationalistische Arrondissementsbond* opgericht die alle activistische organisaties in het arrondissement verenigt (20). Daar-

naast is er in Aalst een *Vlaamsche Nationalistische Boerenbond* met 37 leden. Ninove verenigt 31 leden in *Herleeft* (21). Geraardsbergen heeft geen (officiële) activistische vereniging.

Naarmate de Raad van Vlaanderen zich verder in een Duitse samenwerking engageert, wordt de publieke weerstand ertegen groter. Vooral de regering in Le Havre is fel gekant tegen de activisten en beticht hen van landverraad. De activisten zien de zaak vanzelfsprekend anders: de schuld ligt bij de Belgische regering in Le Havre. D'Haese verwoordt dit in de *De Nieuwe Tijd* als volgt: "Indien onze Haversche leiding [de regering in Le Havre] een billijke tegemoetkoming had betoond; indien zij ons één enkele belofte had gedaan, - eene belofte waar we kunnen op steunen en die onze rechtmatige eisen zou hebben ingewilligd - dan hadden wij wellicht nog immer geduldig gewacht... Maar in plaats daarvan worden straffen beloofd aan allen die durven mee werken ter bevordering van (het) Vlaamsche recht. In één woord wij weten dat onze houding in Vlaamsch opzicht, niet meer kunnen doen steunen op vertrouwen in het bestuur. En nu dat de nood van ons volk tot het hoogste is gestegen, zouden wij niet opstaan en alle mogelijke middelen gebruiken om te beletten dat Vlaanderen voor eeuwig wordt verbasterd?" (22). Hij, en vele anderen met hem, zijn ervan overtuigd dat de activistische beweging geen onvaderlandse daden heeft gesteld; de vervlaamsing van de hogeschool en de bestuurlijke scheiding van Vlaanderen werden aangeboden: "Moeten

de Vlamingen dit dan weigeren?". Van Bockstaele zal deze stelling tijdens de Bormsmeeting in september 1917 toelichten en verdedigen.

De Rodenbachzusters, een Vlaamse meisjesbond in Geraardsbergen (23)

In januari 1917 is er een eerste poging om in Geraardsbergen een Vlaamse meisjesbond te stichten. Drie meisjes, Renée van Bockstaele, oudste dochter van dr. Emiel Van Bockstaele, een zekere C. Fl. (Clara Flamee) en L.D. Bruyère worden zich bewust van hun Vlaams-zijn, een gevoel dat volgens de schrijfster van het verslag lange tijd onderdrukt is geweest door de invloed van de kostscholen, de Franse invloed op de kleine burgerij én de onvermijdelijke omgang met de burgermeisjes van de stad, meestal onbeduidende, niet nadenkende, dikwijls lichtzinnige juffertjes. In Zele had Magda Haegens in 1915 al een Vlaamse meisjesbond *Rijzende Krachten* opgericht en in Aalst was het de zus van dokter Hilaire Gravez, Madeleine Gravez die er de meisjesbond *Denderlelie* had gesticht. Dat Renée Van Bockstaele het initiatief neemt om ook in Geraardsbergen met een meisjesbond te starten, is niet verwonderlijk als we weten dat vader Van Bockstaele Magda Haegens' oom is.

Interessant om te lezen is hoe deze jonge vrouwen in de Vlaamse beweging (willen) staan. Opvallend ook omdat met betrekking tot het flamingantisme en het activisme de

(17) LIGUE NATIONALE POUR L'UNITÉ BELGE, *Les Archives du Conseil de Flandre...*, p. 222. Leden van deze commissie zijn: dr. Van Bockstaele, J. Bauwens, juffrouw De Saedeleer, dr. Jacobs, P. Moens, E. Torck, dr. Van de Velde en A. Van Glabeke. *Ibidem*, p. 234. In tegenstelling tot de Raad van Vlaanderen zetelen in de Oost-Vlaamse Gouwraad 12 leden afkomstig uit het arrondissement Aalst: M. Coppens, Alida De Saedeleer, M. Moens, Bauwens, Is. Hallaert, allen uit Aalst. Uit Nieuwerkerke dr. Jacobs. Ach. Ceule (bankbediende) en dr. Van Bockstaele uit Geraardsbergen. Ed. De Backer uit Sint-Lievens-Houtem. M. Van den Bruck (of Brouck?) uit Denderleeuw. Em. Borms uit Ninove en een zekere Marach uit Sint-Aynhuise (?).

(18) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Richard Maudens, 1 mei 1919*. Deze uitspraak kunnen we niet bewijzen.

(19) Tijdens de Eerste Wereldoorlog gaat de aanvankelijk Belgisch- en anti-Duitsgezinde Borms geleidelijk over tot het activisme.

(20) Verder onderzoek voor het arrondissement Aalst zal moeten uitwijzen over welke organisaties het hier gaat.

(21) LIGUE NATIONALE POUR L'UNITÉ BELGE, *Les Archives du Conseil de Flandre...*, p. 383.

(22) *De Nieuwe Tijd, Ons Doel*, 15 juli 1917, p. 1.

(23) Deze tekst is gebaseerd op enkele losse blaadjes die we terugvonden in het archief van dokter A. Broeckart, notities over de vergaderingen die door Renée van Bockstaele zijn neergeschreven.

vrouw in die context weinig of nooit aan bod komt. In haar notities over een eerste poging om een meisjesbond te stichten schrijft Renée Van Bockstaele dat: *“De meisjes bijzonderlijk zijn heel en al verbasterd. Studie kennen ze niet, iets of wat begrip van eigen kunst en zeden, van de rijkdom hunner krachtige taal, hebben ze niet, een echt kostelijke Vlaamsch boekje bezitten ze niet, maar loopen het hoofd vol van Franse beuzelarijen en allerlei lichtzinnige romans. Het is haast onmogelijk een ernstig gesprek aan te knopen met een meisje die hare middelbare studies in ons stadje gedaan heeft. Die studies hebben hen tot geen verdere ontwikkeling gebracht, nogmaals dank zij ons onderwijs – tweetaligheid – persoonlijkheid verdrukkend, boekengeleerdheid. Onze kostscholen bezitten het beste systeem om ijdele popjes van onze vrouwen te maken.”*

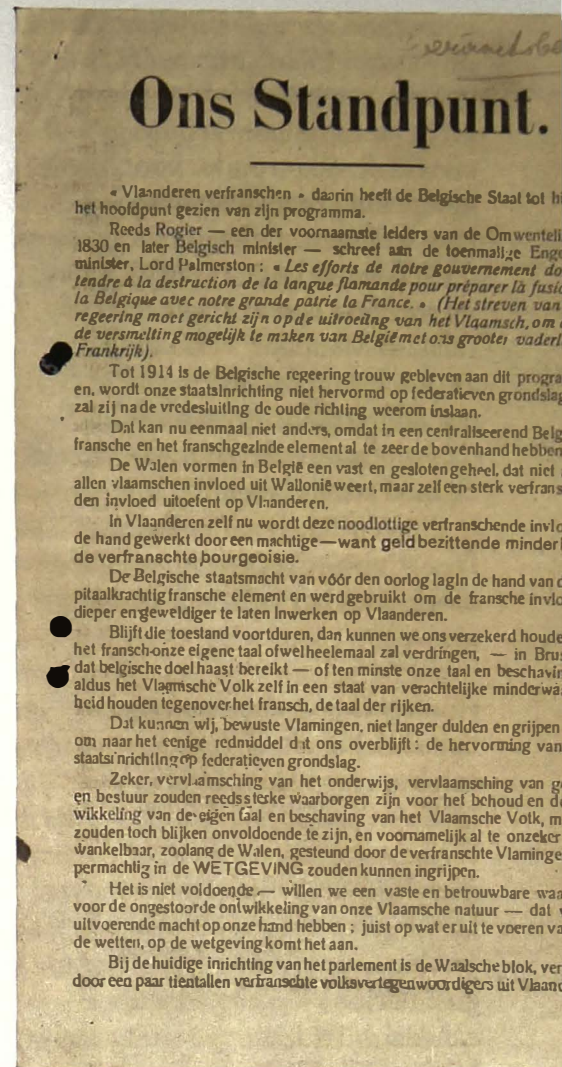
In de paasvakantie van 1917 volgt een tweede poging. De Rodenbachzusters stellen zich bijzonder kritisch op tegenover de houding van de passivistische studenten uit de verlofbond: *“Hoe komt het dat het studentental strijdende Vlaamsche studenten zoo verminderd is, nu er over Vlaanderens lot moet beslist worden?... Het waren schreeuwers, echte collegiegasten, die alleenlijk hunne professoren wilden tergen met hun Vlaamsch leeuw-tje, maar er niet echt dieps voor voelden, die de heilige waarde niet beseften van hun wilde blauwvoetskreet. Hoe komt het dat zoveele andere mannen, bijzonderlijk priesters, zoo ogenblikkelijk hunne overtuiging verliezen?... – zij voelden niet – maar handelen meestal uit politieke doeleinden. Maar wij voelen, voelen diep voor ons groot Vlaanderen!...”* (24)

De rol van de vrouw in Vlaanderen, hun toekomstige rol, zien zij als huis-houdster en moeder, niet als *femmes savantes* en zeker niet als huisslaafjes. Vrouwen hebben hun plaats en taak in de maatschappij, zijn ontwikkeld en hebben een ruime blik op de toe-

komst van Vlaanderen. Dit sluit aan bij hun eerder gemaakte opmerkingen over de ‘juffertjes’ van de kleine burgerij. Net als de jonge mannen in de studentenbond, vinden zij dat de vrouw zich moet voorbereiden om: *“[...] hare groote gave, haar alleen door God geschonken – onovertroffen goedheid, zachtheid, voorzichtigheid – niet te verdrücken, maar te doen bevruchten. Vlaanderen vraagt geen ‘Femmes savantes’. Nochtans wil Vlaanderen ook geen slaven, geen werktuig van haar vrouwen. Vlaanderen moet geest ontwikkelde vrouwen bezitten, vrouwen met groote gedachten, een ruime blik in het ware leven, ernstige door-en-door Vlaamsche vrouwen, vrouwen op wien toekomst bouwen mag. De vrouw in Vlaanderen is niet alleen stichteres van een familie, maar ook van de toekomst van het landje.”* Op hun laatste vergadering van de paasvakantie bespreken zij uitgebreid ‘het nieuws van de dag’: *“de afgevalen studenten van den studentenbond hadden de Vlaamsgezinde meisjes reeds fel gelasterd en spot gedreven met hunne vergaderingen.”* Dit ontmoedigt hen niet, integendeel: *“Spijts alle laster, Vooruit!”* klinkt het.

Enthousiast over het Vlaams-zijn schrijft Rodenbachzuster Alice Maudens op 21 april een korte tekst waarin ze de gekozen leuze toelicht: *“Vlaamsche Zusters. Geen onkruid meer maar bloemen willen we zijn, is de leus die we in onze eerste vergadering eenparig aannemen”*.

Vier van de zes leden zijn ons bekend: Renée van Bockstaele, Alice Maudens, Klara Flamee en L. D. Bruyère. Over de andere twee meisjes hebben we geen informatie teruggevonden. Renée is via haar vader het meest betrokken in de Vlaamse beweging. Zij zal later als eerste vrouw in Geraardsbergen opkomen bij de gemeenteraadsverkiezing van 1926.

Pamflet *Ons Standpunt*. (Privéarchief A. Broeckaert)

De Bormsmeeting te Geraardsbergen

Op vraag van E. Van Bockstaele aan Jan Wannyn te Gent, richt de gouv-raad van Oost-Vlaanderen op 10 september 1917 aan de dienst volksvergaderingen van het propaganda-bureau van de *Raad van Vlaanderen* in Brussel het verzoek of August Borms op 19 september in Geraardsbergen zou willen komen spreken (25). Ondanks de oorlogssituatie, werkt het postverkeer bijzonder snel. Amper negen dagen later is alles geregeld en arriveert Borms, de centrale figuur van het activisme in Antwerpen, op

(24) Privéarchief Arthur Broeckaert. Dit fragment verwijst naar een toespraak van Klara Flamee: *“Enkel en alleen zij die het voelt in haar hart, ja buiten de rede om, is en blijft een ware Vlaamschgezinde. ‘Frappe-toi le coeur, c’est là qu’est le génie’ – (A. De Musset) en dit geldt vooral voor ons, vrouwen.”*

(25) ARAB, Archief Raad van Vlaanderen, Briefwisseling met de propagandaburelen A tot K, dienst volksvergaderingen (Afdeling 4), nr. 160.

bij machte om het even welke Vlaamsche wet te verwerpen of te vernooden, om het even welke staatsinrichting te hervormen tot een wapen tegen het Vlaamsche Volk.

Wetna, dat mag niet langer. Onze staatsinrichting moet definitief hervormd worden.

Ain de internationale toestand moet niet geroerd worden: België blijft onder de regeering van ons vorstenhuis, behoudt één opperste legerleiding, met één minister van oorlog. Evenzoo één minister van buitenlandsche zaken en één ministerie van rijksfinancien.

Tegenover het buitenland moet België één en onverdeeld blijven, daarbij onafhankelijk van om het even welken staat of statengroep. Ook de onzijdigheid blijft wenschelijk.

Alleen de inwendige inrichting van onzen staat moet hervormd worden. Niet langer mogen de Vlaamsche belangen beheerd worden door Vlaamsch onkundige ministers en door ministerieele bureelen waarvoor Wallonie 80% van de beambten levert.

De Vlaamsche ministers van zeevezen, van huisarbeid, van landbouw, van handel enz. moeten voortaan verantwoordelijk zijn voor een Vlaamsche volksvertegenwoordiging.

Met andere woorden: Vlaanderen en Wallonie moeten in het Staatsverband België de bestuurlijke en politieke zelfstandigheid bekomen.

Men kan betreuren, dat er twee verschillende volkeren onder het belgisch dak wonen; men kan betreuren, dat België niet eentalig is, maar dat spijs verandert niets aan de werkelijkheid. Er wonen in België twee volkeren verschillend van mekaar in taal en karakter, in gebruiken en gedeeltelijk ook in levensopvatting.

Deze twee volkeren moeten in de mogelijkheid gesteld worden elk hun eigen leven te leven naar eigen inzicht en naar eigen gaardheid.

Daarom moeten we terug naar de vroegere staatsinrichting van vóór de Fransche revolutie: naar de federatie.

« EENDRACHT » staat er in de Belgische leus; niet « eenheid. » Er home eendracht door Recht en Gelijkheid.

Het dwaas streven naar « eenheid », de centraliseerende strekking van onze regeeringen moet voor goed opgegeven worden.

Het heeft België een vinnige nationaliteitsstrijd berokkend, aan Vlaanderen geestelijke en stoffelijke achterlijkheid, daarom weg er mee en terug naar het historische stelsel onzer vrijheidsminnende voorouders: de federatie. België worde op de aanstaande vredesconferentie hersteld op federatieve grondslag.

Aan deze gedachte hoe langer hoe meer ingang te verschaffen bij onze landgenooten, is het doel van onzen strijd.

Eendracht door Recht en Gelijkheid.

D'Van Bockstaele,
HOOFTVERBAAR

Nemen de Geraardsbergse Hoogstedentengroep:
Bert D'Haese. Arth. Broekaert.

Aamst. Mollart, drukker, Vredestraat, 40.

de afgesproken datum in Geraardsbergen. Hij wordt aan het station afgehaald door Van Bockstaele en Broekaert. Borms zal spreken over het thema 'Vlaanderen in België', dat de pas verkregen bestuurlijke scheiding van Vlaanderen plaatst in de Belgische context⁽²⁶⁾. Via grote affiches worden de stadsgenoten opge-

roepen om de vergadering bij te wonen in de zaal *Rub(b)ens* in de Grotestraat. De komst van Borms zorgt echter voor de nodige onrust. "Het politieke vee", schrijft D'Haese, loopt *hoorendol* rond. Borms heeft, zoals gepland, het over de politieke positie van Vlaanderen in België. Volgens *De Nieuwe Tijd* hebben ongeveer 60 à 70 aanwezigen drie uur lang geboeid naar Borms' pleidooi geluisterd. Na afloop verklaarden de aanwezigen zich eensgezind met de *Raad van Vlaanderen*: "[...] als partijgangers van een zelfstandig Vlaanderen in een vrij, onafhankelijk België". Daarop dreunde luid *De Vlaamse Leeuw*.⁽²⁷⁾ Dit is natuurlijk wat D'Haese in *De Nieuwe Tijd* schreef. Jaren later zal Broekaert in *Roomdale's Jongelieden* een genuanceerder verslag neerschrijven over deze bewuste Bormsvergadering⁽²⁸⁾. De meeting is eigenlijk geen succes. Militanten van verschillende politieke partijen en meelopers staan namelijk verspreid langs de straten en roepen de mensen toe dat het een hinderlaag is om werklieden op te eisen; dat het een Duitse vredesmanifestatie is, enz.. Deze en andere commentaren zijn er mede oorzaak van dat de opkomst laag is en bovendien zijn de mensen ervan overtuigd dat dit soort vergaderingen gepatrooneerd is door de Duitsers en dus distantiëren zij zich veiligheidshalve van het gebeuren.⁽²⁹⁾ Ondanks de propaganda zitten in de zaal slechts een twaalfstal mensen wanneer Borms, Van Bockstaele en Broekaert binnenkomen. Later komen er nog wat mensen binnen. Noch in

De Nieuwe Tijd, noch in *Roomdale's Jongelieden* wordt er op de Bormstoespraak ingegaan. Wel op D'Haeses toespraak. Hij heeft het over het ontbreken van onderwijs in het Vlaams. Daardoor blijft de Vlaamse werkmans verstoken van elke ontwikkeling en moet hij in dichte drommen uitwijken naar de Waalse koolmijnen en ijzergieterijen om slavenwerk te gaan verrichten. 'Deze werkmans is ruw en onbeschaafd', zegt D'Haese, en hij wordt: "nog ruwer gemaakt door het beestenwerk dat hij te verrichten kreeg en door de ellendige voorwaarden – zoo zedelijke als lichamelijke – waarin hij leven moest. De vlaamsche uitwijking was een dronkaard en een vechter en de Walen waren bang voor de 'longues penes'". D'Haese richt zich tot de enkele arbeiders in de zaal en roept hen op tot daden: "Eischt met ons ver-vlaamsching van het onderwijs: slechts Vlaamsch onderwijs in de eigen volkstaal kan veredelend en ontwikkelend werken op ons volk. Gij vooral vlaamsche werklieden die nood hebt aan ontwikkeling en vakkennis, steunt onze Vlaamsche democratische strijd."⁽³⁰⁾ Iemand in de zaal roept: "Tot welke werkmenschen spreekt gij?... ze zitten in de bosschen achter 't front!... laat ze [de opgeëisten] terug komen en spreek hun dan van ontwikkeling en vakkennis!"⁽³¹⁾ Van Bockstaele legt uit waarom de activisten de ver-vlaamsing van de hogeschool hebben aanvaard en weerlegt het belang van de vijand hiermee te dienen: "Juist lijk de komiteiten Duitse hulp hebben aanvaard om ons volk te voorzien van voedsel, evenzoo hebben wij dezelfde hulp aanvaard om ons volk te redden

⁽²⁶⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden...*, dl. 1, p. 210-211.

⁽²⁷⁾ *De Nieuwe Tijd. Vlaamschgezind Blad voor het Denderland*, 21 oktober 1917, p. 2. Het blad verschijnt als het past en richt zich vooral op Aalst en Ninove met een speciale editie voor Geraardsbergen. De redactie van de *Bijzondere Uitgave voor Geeraardsbergen* is in handen van de *Volksontwikkeling-Geeraardsbergen*.

⁽²⁸⁾ A. D'Haese is de auteur van de Geraardsbergse bijlage van *De Nieuwe Tijd* en dus begrijpelijk dat hij met het nodige enthousiasme verslag uitbrengt over de Bormsvergadering.

⁽²⁹⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden...*, dl. 1, p. 212.

⁽³⁰⁾ *Ibidem*, dl. 1, p. 215-217. Broekaert schrijft: "Laten we den eigen aard eerbiedigen dien God ons gaf en stelt dan maar wijd open de grenzen zoo naar het Zuiden als naar het Oosten. Geen nood dat verbastering ons zal doen ontaarden: wat we leeren bij onze burenen zulden wij verwerken tot echt vlaamsche degelijkheid en schoonheid.

Slechts wanneer we Vlaamsch blijven en fier gaan op ons eigen Vlaamsch karakter zal ons volk een tijdperk van weelde en beschaving te gemoet gaan. En daarom, Vlamingen, weg de bastaards, weg de lauwaerds. Burgers en werklieden, gij hoop en steun van Vlaanderen, gij die niettegenstaande alle fransch blanketsel, vlaamsch gebleven zijt in 't diepste van uw hart, helpt ons om alle Fransche verbastering te weren uit Vlaanderen."

⁽³¹⁾ *Ibidem*, dl. 1, p. 217.

van geestelijken ondergang. Of mag een drenkeling de reddende plank niet grijpen omdat zij door een aartsvijand wordt toegestoken? We hebben niets te betreuren, geen woord of geen daad te verloochenen. We keuren de verolaamsching van de Gentsche hoogeschool goed. We keuren de verolaamsching van Bestuur en Gerecht in Vlaanderen goed. We zijn partijgangers van de politieke zelfstandigheid van Vlaanderen, we willen ijveren om deze gedachte ingang te doen vinden bij ons volk en eischen dat op de aanstaande vredesconferentie deze zelfstandigheid plechtig worde uitgeroepen evenals de zelfstandigheid van al de andere kleine en verdrukte nationaliteiten. Hoe wordt hierbij het duitsche belang gediend? ⁽³²⁾

In de jaren 1920 zijn er nog enkele occasionele contacten geweest tussen Broeckaert en Borms wanneer Broeckaert hem begin maart 1924 een exemplaar van zijn debuutwerk *De Verrassingen van Stijn* stuurt. Borms zit dan al vijf jaar in de gevangenis en hoopt dat jaar vrij te komen. Pas maanden later antwoordt Borms op Broeckaerts brief. Hieruit leiden we af dat sinds die bewuste namiddag in Geraardsbergen er geen contacten meer zijn geweest tussen Borms en de Geraardsbergse activisten. Borms kan zich Broeckaert niet onmiddellijk herinneren maar heeft zo een vermoeden: "Ik denk, Waarde Dokter, u ontmoet te hebben bij professor Van Bockstaele, dien onvergetelijken dag, dat ik voor het eerst uw 'aardig-kleine Geeraardsbergen' mocht leeren kennen en er ook onmiddellijk voor gewonnen werd" en Broeckaert moet Van Bockstaele de groeten doen. ⁽³³⁾ In februari 1925 bezoekt Broeckaert met zijn vrouw Renée Van Bockstaele Borms in de gevangenis van Leuven. Dat heeft

Borms bijzonder veel plezier gedaan. ⁽³⁴⁾

"... uit liefde, uit liefde alleen, Vlaanderen heb ik uw strijd gestreden!" ⁽³⁵⁾

Geraardsbergen is geen voedingsbodem voor het activisme gebleken. Net als in de studentenbond de Vlaamse strijd op weinig steun kan rekenen, heerst er ook bij de bevolking een passieve houding ten opzichte van het activisme. Terwijl volgens *De Nieuwe Tijd* Aalst zich heeft vrijgevochten, blijft Geraardsbergen achter: "[...] 't Is om te blozen van schaamte wanneer men nagaat wat al bekrompenheid dagelijks onze steenen verslijt om den oorlog te bepraten en de vlaamschgezinden te schelden voor verkochten." De schrijver van dit artikel haalt fors uit naar de geestelijken van het Sint-Catharinacollege: "[...] die vroeger wel eens uit snobisme een vlaamsch etiquette op uwen rommel kleefdet om de argelooze studentjes des te makker als een leidzame kudde op te drijven naar den vunzigen winkel der politiek?" De onderpastoors verwijt hij hun schijnheiligheid en aan "l' Institut S' Joseph... - [...] aan dorre beenderen wordt niet gepeuzeld -" wil hij geen aandacht schenken. Ook de bestuurders van de meisjesscholen, die "zoo deftig de gracht onderhielden tusschen 'Jeune noblesse' en 'Jeune populace'", krijgen een veeg uit de pan... ⁽³⁶⁾

Ondertussen gebeurt er op hoger niveau wel het een en ander. In de zitting van de Raad van Vlaanderen van 22 december 1917 wordt de politieke zelfstandigheid van Vlaanderen uitgeroepen. Deze eenzijdige

beslissing verrast de Duitse overheid. De diensten van *Zivilverwaltung* en de *Politische Abteilung* in Brussel zijn bijzonder ontstemd. Dat er geen overleg is gepleegd, zit de Duitsers dwars. Een officiële afkondiging kan dus niet volgen en de Raad kan niet anders dan het mandaat, dat hij zichzelf heeft toegekend op 4 februari 1917, neer te leggen om zich aan een volksraadpleging te onderwerpen: "die het Vlaamsche Volk gelegenheid moet verschaffen, zijn wil nopens dit besluit van den Raad uit te drukken". ⁽³⁷⁾

Op 27 januari 1918 houden de activisten in Gent een massaoptocht naar aanleiding van de volksraadpleging voor de aanstelling van de leden van de Tweede Raad van Vlaanderen. Meer dan 6.000 mensen komen samen in "den Grooten Circus" en roepen er Vlaanderens zelfstandigheid uit. ⁽³⁸⁾ Enkele dagen later, op 1 februari 1918, vindt ook in Geraardsbergen een volksraadpleging plaats. Amper 125 overtuigde Vlaamsgezinde Geraardsbergenaars komen opdagen. Vanzelfsprekend stemmen zij voor de onafhankelijkheid van Vlaanderen, het doel van de volksraadpleging. ⁽³⁹⁾ De rest van de Geraardsbergenaars is niet geïnteresseerd of durft zich niet te uiten. Dit geeft aan hoe klein de flamingantische achterban in Geraardsbergen is geweest. Behalve in de Oudenbergstad is er voor het arrondissement alleen nog in Aalst een volksraadpleging gehouden (17 februari). Tussen 20 januari en 24 februari zijn er in totaal, in 153 gemeenten volksraadplegingen gehouden. Maar na de volksraadpleging in Brugge beveelt de Duitse overheid plots op

⁽³²⁾ *Ibidem*, dl. 1, p. 220.

⁽³³⁾ We hebben drie brieven teruggevonden van Borms aan dr. Arthur Broeckaert, gedateerd: 7 juli 1924, 28 juli 1925 en 30 november 1926. Aanleiding voor het schrijven van deze brieven is respectievelijk: een dankwoordje voor het geschenk dat hij mocht ontvangen, Broeckaerts boek *De Verrassingen van Stijn*; de geboorte van Veerle Broeckaert en het overlijden van vader Gustaaf Broeckaert.

⁽³⁴⁾ Privéarchief A. Broeckaert. Brief van 25 februari 1925 van Borms aan Broeckaert.

⁽³⁵⁾ Dr. René De Clercq.

⁽³⁶⁾ *De Nieuwe Tijd. Vlaamschgezind Blad voor het Denderland*, 21 oktober 1917, p. 3.

⁽³⁷⁾ A. L. FAINGNAERT, *Verraad of Zelfverdediging...*, p. 728-729.

⁽³⁸⁾ *Ibidem*, p. 594-595.

⁽³⁹⁾ LIGUE NATIONALE POUR L'UNITÉ BELGE, *Les Archives du conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*, p. 41.

5 maart 1918 elke verdere actie te staken. Op 9 maart komt de tweede Raad van Vlaanderen tot stand. Meer dan de helft van de leden is uit Gent afkomstig. Aalst wordt vertegenwoordigd door drukker Van den Brule. Geraardsbergen opnieuw door Van Bockstaele. Ninove, Zottegem, Oudenaarde, Ronse, enz. hebben geen vertegenwoordiger. Tussen 9 maart en 23 mei zegt Van Bockstaele om een ons onbekende reden zijn lidmaatschap op. Zijn beslissing lijkt niet fundamenteel. Wanneer hij in mei, in een brief, de Raad van Vlaanderen er nog maar eens op wijst dat de opgeëisten van de regio Geraardsbergen nog niet terug zijn uit Noord-Frankrijk, geeft hij aan dat, als men dit nog kan bewerkstelligen, hij zijn plaats opnieuw zou kunnen innemen.⁽⁴⁰⁾ Elke verdere informatie over deze actie ontbreekt.

De activistische propaganda op haar hoogtepunt

Twee dagen na de volksraadpleging in Geraardsbergen organiseren de lokale activisten op 3 februari 1918 een eerste grote volksvergadering in de stadsschouwburg. Het thema is *De vrede en zelfstandigheid van Vlaanderen* met als sprekers de populaire Rika Van Overberghe, Remi Bosselaers en Antoon Thiry. Op 24 februari wordt in 't Ariaan een 'liederenavond' georganiseerd. Wies Moens en Albert D'Haese zijn hierbij aanwezig. Het lijkt erop dat het de activisten voor de wind gaat. Toch ondervinden zij meer en meer tegenkating vanuit passivistische hoek. Getuige ervan hun affiche met als titel: "Aan de Passieven: Heeren waarom al dat gecompromitterd?" Het is duidelijk dat de meningen onder de Geraardsbergse bevolking verdeeld zijn en dat de activisten regelmatig verbaal worden aangevallen. Hun beschaafde repliek is zwak: "Scheldwoorden bewijzen niets, Heeren. Wij hebben onze opvatting, U huldt er een andere. Wij hebben eerbied voor uwe overtuiging, eerbiedig ook de onze, en

bestrijdt ons niet met gemeenheden, die terug vallen op hem die ze uitbrengt." Van wie komen de tegenkatingen en pesterijen? De geestelijken? Individuen uit verschillende hoeken? Zeker niet van de gemeenteraad of het schepencollege want de activisten krijgen stevast toestemming om de stadsschouwburg te gebruiken. Over de houding van de lokale politieke partijen of politici tegenover de activisten en het activisme is ons helaas verder niets bekend. Op 10 maart 1918 komt een zekere Den Doncker spreken over de relatie tussen het socialisme en het activisme. D'Haese belicht het Kempisch kolenbekken. Een onderwerp dat zeker de talrijke Geraardsbergse mijnwerkers zou kunnen interesseren. Met *De toekomst van Vlaanderen* roept D'Haese de Vlaamsgezinde Geraardsbergenaars op om gebruik te maken van de macht die de activistische beweging zich meent te mogen toe-eigenen met de steun van de

Duitse bezetter: "Ze [de passieven] zeggen dat we braaf moeten zijn, dat, als we braaf zijn de Belgische regeering na den oorlog niet zal weigeren onze zaak met welwillendheid te onderzoeken. [...] Vlamingen hebben al 85 jaar het recht aan hun kant maar niet de macht. [...] Nu hebben we benevens het recht ook de macht." Maar, en hier volgt het grote verwijt dat al jaren met regelmaat wordt geuit, zeker ter attentie van de passieven: "De Vlamingen zijn loyale dutsen en aarzelen van die macht gebruik te maken. [...] Lang genoeg gebedeld." De activisten krijgen steeds meer tegenwind en zijn het beu. Op 1 april doen zij openlijk hun beklag over het feit dat lokale tegenstrevers (geen verdere details) er alles aan doen om de activistische meetings te dwarsbomen. Als voorbeeld: "Een fabrikant, tevens huisjesmelker (!), heeft aan zijn huurders verboden nog een meeting bij te wonen, op straf van..." Het staat dus vast dat: "Al wie zich

STAD GEERAARDSBERGEN.

Het WERKERSVOLK van Geeraardsbergen ontwaakt!
Onze werklieden begrijpen wat de Vlaamsche Beweging wil:

Ons volk omhooghelpen uit zijn stoffelijke ellende!

Waar blijven de mannen die vroeger in « Vaandrig », « Zondagblad » en « Geeraard ». In de « BREYDELSZONEN », de « CLAWAERTS » en de « JONGE WACHTEN » hun mond vol hadden over het recht van Vlaanderen? Nog altijd pralen zij met hun vlaamsch zijn, maar willen toch niets doen om ons volk te redden uit zijn nood, om ervoor te zorgen dat ons Recht in de toekomst geëerbiedigd wordt.

Zijn zij de echte volksgezinde Vlamingen, of zijn het die, welke ook nu spreken durven, en niet zullen zwijgen voor het Vlaamsche Volk gered is uit zijn jarenlange verdrukking?

Wilt gij antwoord weten op deze vraag, KOMT DAN ALLEN naar de

MEETING

OP ZONDAG 12 MEI

in St ADRIAAN, om 2 ure 's namiddags.

Sprekers: R. Bosselaers — G. Van der Steen.

Drukkerij Amaat Molker-Geurts, Ypresstraat, 40.

Voordracht door Remi Bosselaers en G. Van der Steen, 12 mei 1918. (arab, Archief van de Raad van Vlaanderen)

⁽⁴⁰⁾ Ibidem, p. 104.

VRIJ man voelt en daarbij een ONVERBASTERDE Vlaming kome naar de meeting op 2de paasdag in St. Adriaan." Bij de meeting Vlaanderen en de Oorlog is naar eigen zeggen de opkomst wel een groot succes. Met een 'plakbrief' aan de Vlamingen van Geeraardsbergen worden de stadsgenoten bedankt voor hun talrijke opkomst. In Appelterre zouden de zondag voordien een tweehonderdtal buitenlieden een activistische straatmeeting hebben bijgewoond en in Overboelare is een wijkmeeting goed verlopen. Op 11 april starten voor het eerst de Liederavonden voor het Volk met het aan te leren lied *Tineken van Heule*. Waarschijnlijk is het bij deze ene avond gebeven. Amper enkele dagen later volgt een spreekbeurt over *Flaminganten, Komiteitsbazen, enz.*, met als titel *Leve het zelfstandige democratische vlaanderen*. Nog in april hebben zij het over: "... de schande van vlaamschhatende volks(?) vertegenwoordigers."

Binnenskamers blijft de deportatie van de arbeiders voor de activisten een heikel punt. Het laat de Geeraardsbergenaars zeker niet onverschillig, als op uitnodiging van de *Groeningewacht* van Geraardsbergen, de leider van de christendemocraten voor het arrondissement Aalst, advocaat H. Planquaert, komt spreken. Het thema belangt vele families aan en de boodschap: "*Vlamingen. Deze laatste dagen brachten wij u verheugend nieuws over onze Opgeëischte Werklieden. [...] Dankzij de toewijdingen en het herhaald aandringen der Vlaamse Voormannen werd dit resultaat bereikt*" wekt ieders belangstelling. Wat ze hebben bereikt wordt niet vermeld en blijft later ook onbeantwoord omdat in deze zaak de *Raad van Vlaanderen* geen enkel resultaat heeft geboekt.

In de zitting van 23 mei van de Tweede Raad van Vlaanderen inter-

H. Plan(c)quart komt spreken over de opgeëiste werklieden. (arab Archief van de Raad van Vlaanderen)

pelleert Van Bockstaele de Raad hierover. Een jaar eerder al vroeg een delegatie van de *Raad van Vlaanderen* midden februari 1917 aan Von Bissing dat men de opeisingen zou beperken tot de werklozen. Von Bissing is hierop ingegaan. De verplichte tewerkstelling wordt stopgezet en vervangen door een systeem van arbeidscontracten. In het etappengebied, waaronder ook Geraardsbergen valt, weigerde de militaire overheid de deportaties voor de zogenaamde *Zivil-Arbeiter-Bataillonen* (z.a.b.) stop te zetten. Ook kardinaal Mercier en tal van andere prominenten richtten deze vraag tevergeefs tot het militair bestuur. De hele zaak kent geen gunstig verloop. De eerdere verzoeken die de Raad aan de Duitse overheid heeft gestuurd, blijven dode letter. Op de zitting van 13 juni 1918 moet men zelfs vaststellen dat de opeisingen in het etappengebied zijn toegenomen⁽⁴¹⁾. Daardoor compromitteren de deportaties niet enkel de *Flamenpolitik*, maar schaden zij ook de positie

van de activisten bij de bevolking. Alleen, de meerderheid van de *Raad van Vlaanderen* durft de opeisingen niet betwisten.

Op 12 mei wordt *Het werkersvolk van Geeraardsbergen* uitgenodigd de toespraken bij te wonen van Bosselaers en G. Van der Steen. En op 20 mei, tweede sinksendag is er een volksvergadering met Alfons Van Roy.⁽⁴²⁾ Bij de meeste van deze acties wordt de activistische propaganda ondersteund door verschillende publicaties als: liederboekjes (500 ex.), de brochure *Niets van de Duitsch* (2.000 ex.) en zes verweerschriften. Dat laatste wellicht voor eigen gebruik.⁽⁴³⁾ De buitenposten Aalst, Geraardsbergen en Wetteren krijgen hiervoor toelagen van Wannyn.

Ondanks de vele activiteiten loopt de samenwerking met het propagandabureau in Brussel niet optimaal. Aanvankelijk was het de bedoeling om in Gent een *Oostvlaamse Propagandakommissie* op te richten.

⁽⁴¹⁾ LIGUE NATIONALE POUR L'UNITÉ BELGE, *Les Archives du Conseil de Flandre...*, p.192.

⁽⁴²⁾ ARAB, *Archief van de Raad van Vlaanderen, Alfabetische reeks affiches, dossier 'G', gemeenten Geraardsbergen, Grimbergen, Ganshoren, Groot-Bijgaarden, Juli-september 1918*. Alfons Van Roy is advocaat aan het hof van beroep, professor aan de hogeschool te Gent en lid van de *Raad van Vlaanderen*.

Dat plan heeft men moeten laten varen en onder druk van Arthur Faingnaert wordt kort daarop in november 1917 in Brussel een *Centraal Vlaamsch Propagandabureau* opgezet. De bedoeling van Faingnaert is dat Brussel de activistische groepen rechtstreeks zou steunen naar eigen verdienste. Dat wordt niet door iedereen aanvaard. Geraardsbergen, Aalst en Dendermonde reageren hiertegen. Van Bockstaele stuurt op 6 juli 1918 een brief naar Faingnaert en schrijft daarin dat het moeilijk is om met Brussel rechtstreeks te werken als het over propaganda gaat. Hij geeft de voorkeur aan een verdere samenwerking met de populaire Jan Wannyn van het provinciale propagandabureau te Gent. Bovendien is het voor de dokter gemakkelijker omdat hij wekelijks twee dagen in Gent vertoeft om er college te geven. Het lijkt erop dat Van Bockstaele onvoldoende is ingelicht want Wannyn gaf ongeveer op hetzelfde moment te kennen dat hij zich niet meer met de propaganda wilde bezig houden en zich uitsluitend nog wil focussen op zijn opdracht als schepen bij de stad Gent⁽⁴⁴⁾.

Van Bockstaeles houding is vreemd. Als kleine kern zou men verwachten dat elke steun welkom zou zijn. Integendeel. Hij aanvaardt geen inmenging omdat, naar eigen zeggen, hij het best de toestand ter plaatse en de in te zetten middelen kan beoordelen.⁽⁴⁵⁾ Worden de 'plakbrieven' in februari nog in Gent gedrukt, dan verandert dat later in het voorjaar en wordt elke opdracht uitbesteed aan de Vlaamsgezinde Geraardsbergse drukker Amaat Mollaert uit de Vredestraat.

De Geraardsbergse activistische

kern

Op basis van de beperkte documenten kunnen we amper afleiden waarvoor de Geraardsbergse kern staat. Wie is hun primaire doelgroep en wat willen ze bereiken? Het lijkt dat zij zich focussen op de arbeidersbevolking, niet specifiek op de duizenden fabrieksarbeiders in de stad maar ook op de mijnwerkers in de omliggende dorpen Moerbeke, Viane en Galmaarden. Victor Cosijns bevestigt dat Van Bockstaele, D'Haese en de "twee De Spiegeleers", (wellicht Victor en Fernand), in Moerbeke een straatmeeting hebben gehouden: "D'Haese heeft daar meeting gegeven en gesproken over het leven der menschen uit het Walenland [...]".⁽⁴⁶⁾ Zelf is Cosijns, naar eigen zeggen, niet aangesloten bij de activisten. Dat wordt echter tegengesproken door Marie De Nauw, een 44-jarige huisvrouw op de Vesten. Zij beweert dat D'Haese én Victor Cosijns wel degelijk in Moerbeke hebben gesproken.⁽⁴⁷⁾ Ook de Moerbeekse oud-onderwijzer Karel De Cocker bevestigt dat⁽⁴⁸⁾. Volgens Georges Coigniez had D'Haese het over het feit dat er te weinig 'ijzerwegen' en treinen waren voor het boerenfolk⁽⁴⁹⁾. Ook Eugène De Mol, een 42-jarige landbouwer uit Galmaarden getuigt: "Verleden zomer [21 juli 1918], op eenen zondag, na de hoogmis te Galmaarden is een persoon op den kerksteen gestapt, die persoon droeg een pince-nez, eenen langen vosachtigen baard is redelijk lang, wat hoog van rug, gelijk iemand die bijzichtig is." Een man, volgens zijn beschrijving Bert D'Haese, heeft toen het woord genomen en de toehoorders toegeproken: "'t is tijd Vrienden van Galmaarden, dat wij onze ooge opdoen, want wij moeten zorgen voor onze Vlaamsche

tael, want wij zijn veracht en verstoken, aangezien de Fransche tale in België de overhand heeft, want ge moet niet verder gaan dan aan 't front bij de Belgische soldaten hoe ze veracht werden aan 't front met de fransche taal niet te kennen; wat lafaards zijn Koning en ' Gouvernement niet met de Vlaamsche taal niet uit te voeren in België; 't is tijd nu voor 't volk van zich te verdedigen, terwijl er geen gouvernement is." Nog volgens De Mol zijn de toehoorders dan met aardkluiten beginnen te gooien als teken van afkeuring. D'Haese zou bij die gelegenheid ook gezegd hebben: "Heeft God U vuisten gegeven, 't is om op Gouvernement van Den Haver [Le Havre] te slagen".⁽⁵⁰⁾

Arthur Faingnaert reageert op de brief van Van Bockstaele, maar over de inhoud blijven we in het ongewisse. Ondanks Bockstaeles afwijzende houding om samen te werken met Brussel, is men toch verplicht met het centraal bureau in Brussel contact te houden, wil men subsidies krijgen van het middenkantoor. De opgelegde voorwaarden zijn eenvoudig: een ledenlijst bijhouden, een werkplan opmaken en een voorstel tot werkingsbudget indienen. Albert D'Haese en Jan Van den Driessche, en niet Van Bockstaele, dienen op 25 augustus hun dossier (een briefje van enkele pagina's) in. Daaruit blijkt dat met de volksvergadering van 3 februari 1918 de propaganda in Geraardsbergen en omliggende gemeenten definitief is opgestart. Tot augustus hebben zij al een twintigtal meetings georganiseerd en Geraardsbergen weet nu dat er flaminganten zijn. Maar over wat 'de beweging' wil zijn, heerst er volgens D'Haese en Van den Driessche nog altijd verwarring bij de bevolking.

⁽⁴³⁾ ARAB, *Archief van de Raad van Vlaanderen, Dienst Documentatie, Naamlijsten met betrekking tot het kanton Geraardsbergen*.

⁽⁴⁴⁾ LIGUE NATIONALE POUR L'UNITÉ BELGE, *Les Archives du Conseil de Flandre...*, zitting van 5 juli 1918, p. 194-195.

⁽⁴⁵⁾ ARAB, *Archief van de Raad van Vlaanderen, Dienst propaganda*, brief van E. Van Bockstaele aan A. Faingnaert d.d.; 6 juli 1918. (oud nr. 160)

⁽⁴⁶⁾ Archief R. D'Haese, Dossier 7, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Victor Cosijns*, 22 april 1919.

⁽⁴⁷⁾ Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Marie De Nauw*, 24 april 1919.

ARAB, *Archief van de Raad van Vlaanderen, Afdeling 2: Dienst documentatie, Kanton Geraardsbergen*. Cosijns heeft op 8 april 1918 een meeting gehouden waarbij zo'n 250 toehoorders aanwezig waren.

⁽⁴⁸⁾ Archief R. D'Haese, Dossier 7, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Karel De Cocker*, 24 april 1919.

⁽⁴⁹⁾ Archief R. D'Haese, Dossier 7, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Georges Coigniez*, 24 april 1919.

In het geheim genomen foto van de opgeëisten. Op de achtergrond Bazaar Gustave Broeckart. (Privéarchief A. Broeckart)

Het lijkt er dus op dat zij op de goede weg zijn. Wel zijn ze bezorgd over het stijgend ongenoegen bij de stadsgenoten; de activisten kunnen namelijk hun belofte over een snelle terugkeer van de opgeëisten niet waarmaken.

Dit document geeft ons voor het eerst – zij het summier – inzicht in de organisatiestructuur van de Geraardsbergse activistische afdeling. Zo wordt Frans D'Haese de enige contactpersoon tussen Brussel en Geraardsbergen. Broer Albert en Jan Van den Driessche ondertekenen weliswaar de brief maar hieruit blijkt niet welke functie zij hebben. Met uitzondering van Victor De Spiegeleer, die als secretaris ook verantwoordelijk is voor de financiële zaken, kennen we de functie of de rol van de andere leden niet. Waarom ondertekent Van Bockstaele dit document niet? Is hij niet het hoofd van de activistische afdeling? Zit

zijn ontslag uit de Raad van Vlaanderen hier voor iets tussen? Heeft hij dan toch volledig afstand genomen van elke actieve betrokkenheid? En waar is Broeckart? Welke rol heeft hij nog of richt hij zich uitsluitend op zijn studies zoals zijn broer Franz schrijft in de familiechroniek? De kern telt maar 11 leden: Van Bockstaele (hoogleraar), Albert en Frans D'Haese (atheneum leraren) en acht hogeschoolstudenten. Zij zitten verspreid en de studenten verblijven gedurende langere tijd in Gent. Het plan is daarom een lokaal centraal bestuur op te zetten voor het kanton, met hoofdzetel te Geraardsbergen en vertrouwensmensen in elke gemeente⁽⁵¹⁾. Met dat doel is Victor De Spiegeleer verantwoordelijk voor het opzetten van de organisatie en het leiden van de werkzaamheden: meetings beleggen, vlugschriften opstellen, laten drukken en verspreiden, ver-

trouwensmensen aanstellen, de boekhouding verzorgen, regelmatig rapporteren, verantwoordelijkheid dragen voor de uitgaven en de regelmatige bezetting van het inlichtingenbureel garanderen. Hij is een éénmans *Vlaamsch Aktivistisch Propagandakomitee* met de opdracht de Vlaams-activistische politiek te Geraardsbergen te bevorderen. In de gemeenten van de *Kommandantur* (volgens hun brief 38 in totaal) moet hij vertrouwensmensen zoeken. De Spiegeleer zou hiervoor 250 fr. krijgen voor het onderhoud van zijn fiets, de slijtage van zijn schoenen en "zijn verblijf op de vreemde in de moeilijke en dure tijden".

Het secretariaat is voorlopig ondergebracht in het ouderlijke huis van de D'Haeses in de Vredestraat nr. 2. Geraardsbergen wil, zoals Van Bockstaele het in zijn brief van juli al heeft aangegeven, een zelfstandig beleid voeren. Het opzetten van een lokaal secretariaat moet hierbij helpen. Aan het centraal propagandabureau in Brussel wordt daarom een werkingsbudget gevraagd dat de uitgaven moet dekken voor de inrichting van het secretariaat, 200 fr.; een eenmalige toelage van 400 fr. in kas om gemakkelijk de openstaande facturen te kunnen betalen van de drukker en een vergoeding voor de plakkers van de plakbrieven en de verspreiders van de vlugschriften. Verder een maandelijkse toelage van 50 fr. voor kantoorbenodigdheden, huur en onderhoud; en tot slot een maandelijkse toelage van 150 fr. voor het klavier en de liederboeken in het kader van de 'liederavonden'. Hoeveel uiteindelijk toegekend wordt uit de Faingnaerts propagandapot is niet bekend.⁽⁵²⁾

Een meeting met J. Charpentier en K. De Schaeppdrijver

Leopold Proost, een agent van de zedenbrigade van Gent, is aange-

⁽⁵⁰⁾ Archief R. D'Haese, Dossier 9, PV van verhoor van getuigen, Dossier Eugeen De Mol, 17 maart 1919.

⁽⁵¹⁾ ARAB, Archief van de Raad van Vlaanderen, Dienst documentatie, Kanton Geraardsbergen. In Smeerebbe is dat Philemon D'Herde en in Idegem geneesheer Th. Son.

⁽⁵²⁾ ARAB, Archief van de Raad van Vlaanderen, Afdeling 2: Dienst Propaganda, Reeks genummerde dossiers van het centraal secretariaat.

steld om de meetings bij te wonen van de 'sublieme deserteurs' Carlos Van Sante, Jules Charpentier en oorlogsvrijwilliger-korporaal Karel De Schaepdrijver. Hierover moet hij telkens een kort verslagje schrijven. Helaas getuigen zijn verslagen van een stereotiepe vooringenomenheid. Zo schrijft hij op 30 maart 1920: "De doeningen van aktivisme werd door alle drie met de ziel vooruitgezet en verdedigd en zij spoorden het volk aan, de bolchevistische gedachten en daden bij te treden, teneinde op die wijze de regeering omver te werpen." (53).

Wie zijn deze mensen? Wat is er gebeurd? In de nacht van 30 april op 1 mei 1918 worden Charpentier en De Schaepdrijver vanuit de IJzervlakte naar het bezette België gestuurd om de activistenleiders Alfons Depla, Reimond Speleers en Lodewijk Dosfel te ontmoeten en hen in te lichten over het lot van de Vlaamse soldaten aan het IJzerfront. Op 6 mei worden zij in aanwezigheid van Duitse ambtenaren ontvangen door de Commissie van Gevolmachtigden van de Raad van Vlaanderen. Zij worden nadien ingeschakeld in de activistische propaganda en vertellen op bijeenkomsten over de pesterijen, de straffen, de vernederingen en de gevaren waaraan alleen de Vlamingen blootgesteld zijn. (54) Zo komen ze in de zomer van 1918 in Geraardsbergen spreken. De 57-jarige meester-gast Edouard De Roucke uit de Hunnegemstraat bevestigt dat. Hij heeft verschillende meetings van D'Haese in Geraardsbergen en Moerbeke bijgewoond waarbij D'Haese telkens twee soldaten heeft voorgesteld. (55) Ook Richard Maudens bevestigt dat.

Twee soldaten zouden volgens hem tussen half juni en half juli 1918 bij D'Haese hebben verbleven. Dat lijkt gedeeltelijk aan te sluiten bij het antwoord dat Van Bockstaele op 30 augustus heeft gekregen. Daarin bevestigt de propagandadienst dat een zekere Leo Van Cleemputte en Karel De Schaepdrijver naar Geraardsbergen zullen komen om deel te nemen aan een activistische meeting op 22 september 1918. Een initiatief waarvan D'Haese jaren later zal zeggen dat het de publieke opinie tegen de activisten en de Vlaamse beweging nog meer heeft aangewakkerd. Deze meeting is meteen ook het laatste ons bekende initiatief van de Geraardsbergse activisten.

Weg met de activisten!

Wanneer waarnemend rector Speleers op 15 oktober 1918 beslist de hogeschool te sluiten, blijft er voor de studenten niets anders over dan naar huis te gaan (56). Al enkele weken na de wapenstilstand komt op 2 december de academische overheid van de 'oude' Gentse Hogeschool terug samen. In zijn beslissing treedt de academieraad niet alleen op tegen de professoren die tussen 1916 en 1918 hebben gedoceerd, maar ook tegen de studenten die er de lessen hebben gevolgd. Hun nieuwe inschrijving wordt categoriek geweigerd en de andere hogescholen wordt gevraagd om dit voorbeeld te volgen. Bovendien bekrachtigt de regering deze uitsluitingsmaatregel en worden de diploma's die tussen 1916 en 1918 zijn afgeleverd ongeldig verklaard. De ex-gandavenses en de activistische jongeren worden preventief geweerd. En dat gaat

ver. Wanneer men in december 1918 in Aalst de studenten oproept voor een vergadering over de verkeersmiddelen tussen Aalst en Gent is de boodschap duidelijk "Aktivisten uitgesloten." (57)

"Ik heb een zware tol betaald aan Vlaanderen" (58)

Kort voor de wapenstilstand vertrekt Van Bockstaele naar Nederland. Gevlucht volgens sommigen (59). In de straatrepressie die op de wapenstilstand volgt, bestormen 'patriotards' en lieden van verdacht allooi de huizen en bezittingen van activisten en vermeende collaborateurs. Zij dringen onder meer de woning van dokter Van Bockstaele (Lessensestraat) binnen, gooien meubelen, tapijten, beddengoed, boeken en huisraad op straat en steken de dag daarop zijn *Villa Mijn Lust* in brand. De ongewapende politie staat er bij en kijkt machteloos toe. De familie vindt een onderkomen bij vrienden. De bende pakt stelselmatig de woningen aan van de meest bekende activisten. Zo trekken ze naar het ouderlijke huis (meubelfabriek) van Hubert Clément in de Adamstraat. Bij vader D'Haese, (Poliet) (Vredestraat nr. 2), hetzelfde scenario. Aan het huis van Gustaaf Broeckaert (Lessensestraat) maakt men aanstalten, maar iemand uit de groep heeft hen hiervan weerhouden. Volgens Franz Broeckaert omdat de familie al genoeg geleden had met de dood van hun zoon Lieven. De ruiten van de huizen waar Vlaamsgezinde jonge mannen wonen worden ingegooid. Dat gebeurt onder meer bij Victor Vande Maele, Victor Maudens, Theophiel Van den Driessche, Alfred

(53) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Leopold Proost*, 30 maart 1920. Dit getuigen Proost, Fourneau en Spilliaert. Als bewijs bij hun getuigenissen voegen zij artikelen uit het activistisch dagblad *De Vlaamische Smeder* (vanaf 14 april 1918 te Gent, het orgaan van de meer extremistische groep rond Domela Nieuwenhuys, Jan Wannyn en anderen) dat gedurende de Duitse bezetting is uitgegeven.

(54) J. DEDEURWAERDER, *Professor Speleers: een biografie*, p. 346.

(55) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Edouard De Roucke*, 18 april 1919.

(56) Archief Arthur Broeckaert. Diploma is gedateerd op datum van 20 juli 1918 en is onder meer ondertekend door E. Van Bockstaele.

(57) *De Volksstem*, 25 december 1918.

(58) Een uitspraak van Raymond Speleers.

(59) In het *Memorandum van Dr. E. Van Bockstaele* ontkent de dokter dat hij gevlucht is.

Van Bockstaele en bij de juffrouwen Irma en Maria Jacobs omwille van hun al te vriendelijke omgang met Ober-Leutnant Swartz. ⁽⁶⁰⁾ Op 15 februari 1919 dagvaardden de slachtoffers van deze volksrepressie (Victor Van de Maele, Victor Maudens, Theofiel Van den Driessche, Irma en Maria Jacobs en Alfred Van Bockstaele) voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Oudenaarde de stad Geraardsbergen. Zij eisen een vergoeding voor opgelopen schade aan hun eigendom. ⁽⁶¹⁾

De passieven tijdens de oorlog worden de voorvechters van de Vlaamse beweging

In een opstoot van vaderlandsliefde wordt binnen de verlofbond afgerekend met de activisten, vooral dan met de hoogstudenten die in Gent zijn gaan studeren. Jef Schotte, nu luitenant Schotte, al lid van de verlofbond voor de oorlog, weet veel te vertellen over de slechte toestand van de Vlamingen in het leger en hun lijden aan de IJzer. Hij houdt in zijn toespraak op de vergadering van 3 januari 1919 een krachtig pleidooi voor een nieuwe oriëntatie van de bond. Hij roept de studenten op om verder te strijden voor een Vlaamse hogeschool, een Vlaams bestuur, Vlaams onderwijs en een Vlaamse en Waalse regering. Waarmee hij in feite niets anders zegt dan wat de activisten tijdens de oorlog, maar dan onder de Duitse bezetting, hebben bepleit. Hij veroordeelt zonder omwegen de activisten als "een handvol verdwaalden geleid door enige hovaardigen of geldzuchtigen" die "verraderswerk hadden verricht" ⁽⁶²⁾. Schottes krachtig pleidooi leidt tot zijn verkiezing als voorzitter.

⁽⁶³⁾ Juliaan Borremans wordt ondervoorzitter, Firmin Van Liefveringhe de nieuwe secretaris en Emile Van der Linden de schatbewaarder. Baisier en De Clercq worden tot bestuursleden gekozen. Schotte roept verder iedereen op om propaganda voor de bond te voeren en deelt bij die gelegenheid enige nummers uit van *De Standaard*: "het beste Belgische dagblad dat 'ons' blad mag genoemd worden." Daarop wordt besloten dat de bond een abonnement zal nemen op *De Standaard* en dat er meer toenaadering en samenwerking zal zijn met de stedelijke Katholieke Vlaamse bonden, ook met de Oost-Vlaamse Studentenbond.

Met zijn voordracht op 9 januari 1919 over de pro-Duitse werking van de activisten, sluit Leo Van Bossuyt zich slaafs aan bij de algemene opinie over de activisten: "Een handvol verdwaalden, geleid door eenige hovaardigen of geldzuchtigen, wilde onze Vlaamsche Beweging hatelijk maken onder 't volk. Hunne sterkte steunde op de onmacht der passieven en de hulp van Duitschland. Deze passieven van den oorlog zijn nu weer de moedige voorvechters van vroeger geworden...". Hij vraagt zich ook af wat er van hen is geworden: "Zij, die beweerden dat hunne werking goedgekeurd wierd door de Vlaamsche Frontpartij, hebben het nochtans voorzigtiger geacht het hazepad te kiezen, vooraleer die frontpartij rekenschap kwam vragen over hun verraderswerk. En met de vlucht van die enkele kopstukken is gansch hunne Beweging uitgestorven. Dat zij in vrede rusten!" ⁽⁶⁴⁾ Het zal niemand verrassen maar enkele weken later, op 21 januari 1919, vindt de plechtige heropening van de Franstalige Gentse Hogeschool plaats.

In de grote vakantie van 1919 kiest

de collegebond een nieuw bestuur met Marcel Achtergael als voorzitter, Florent Lefebure als ondervoorzitter en schatbewaarder en J. Timmermans als secretaris. Hun propaganda en enthousiasme werken uitstekend. De bond telt nu meer dan 60 leden uit Geraardsbergen, Overboelare, Goeferdinge, Ophasselt, Schendelbeke, Idegem, Vloerzegem, Parike, Hemelverdegem, Deftinge. ⁽⁶⁵⁾

Wat met de Geraardsbergse activisten?

Velen zijn door de felle jacht op de activisten geschokt. De flaminganten niet in het minst. Dat wil niet zeggen dat men overal de zelfde ijver aan de dag legt. Zo heeft het parket van Dendermonde eind 1918 maar vier activisten weten te ontdekken. Een van hen is de propagandistische jonge voorman Wies Moens. Daar komt snel verandering in als in uitvoering van de wet van 30 april 1919 het Krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier in mei 1919 zijn activistendossiers overdraagt aan de burgerlijke parketten. De procureur van Dendermonde krijgt 106 dossiers van burgeractivisten toegewezen en verwijst daarvan 16 dossiers naar het Hof van Assisen van Brabant. Daarbij zit het dossier van Emiel Van Bockstaele, die zich ondertussen in Nederland heeft gevestigd en om begrijpelijke redenen niet bereid is om voor zijn proces naar België te komen. Hij wordt voor activisme door het Hof van Assisen van Brabant op 8 mei 1920 bij verstek (wat toen weerspanning aan de wet werd genoemd) veroordeeld tot de doodstraf ⁽⁶⁶⁾. Er worden hem verschillende feiten ten laste gelegd zoals: zijn lidmaatschap van de eerste Raad

⁽⁶⁰⁾ F. BROECKAERT, *Familiekroniek*, p. 28.

⁽⁶¹⁾ M. VAN KERCKHOVEN, C.J., *Geraardsbergen tijdens Wereldoorlog 1914-18*, p. 70. SA Ger, *Boek der Besluiten van het Schepencollege van Geeraardsbergen, 1917-1924*, Meester Albert De Riemaecker is gelast met het verdedigen van de belangen van de stad. Joseph Moens uit Brussel wordt als expert aangesteld.

⁽⁶²⁾ *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*. Door Leo Bossuyt op de vergadering van 9 januari 1919.

⁽⁶³⁾ *Ibidem*, vergadering van 3 januari 1919, p. 58-59.

⁽⁶⁴⁾ *Ibidem*, vergadering van 9 januari 1919, p. 60.

⁽⁶⁵⁾ *Ibidem*, *Groot verlof 1919*, p. 61.

⁽⁶⁶⁾ J. MONBALLYU, *Repressie met maat?...*, 2010, p. 35.

van Vlaanderen, de ondertekening begin september 1916 van het manifest van de Hogeschoolbond dat de vervlaamsing van de hogeschool vraagt⁽⁶⁷⁾, zijn professoraat, zijn lidmaatschap van de Oost-Vlaamse Gouwraad (opgericht op 21 juni 1917)⁽⁶⁸⁾ en ten slotte zijn optreden als spilfiguur van de Geraardsbergse activistische groep.⁽⁶⁹⁾ Het is niet duidelijk tot welke strekking Van Bockstaele, die als gematigd activist wordt bestempeld, behoort. Het verpast ons wel dat hij, in tegenstelling tot onder meer Speleers, Dosfel en Van der Spurt, zich wel heeft aangesloten bij de *Raad van Vlaanderen*. Tot hiertoe kunnen we op basis van de feiten - slechts twee interventies van Van Bockstaele in de *Raad van Vlaanderen* - deze zware veroordeling niet plaatsen zonder het dossier te kennen. Naar ons gevoel lijkt een veroordeling tot de doodstraf, louter en alleen op basis van zijn lidmaatschappen, buiten alle proporties. In totaal zijn er 268 veroordelingen uitgesproken. 168 daarvan bij verstek. 45 activisten worden ter dood veroordeeld (Emiel Van Bockstaele). Van de 100 activisten die zich niet aan het gerecht hebben onttrokken, hebben 87 hun straf van minder dan 10 jaar uitgezeten. Van de 13 overigen zijn er 4 in de gevangenis gestorven en 8 in voorlopige vrijheid gesteld. De bezittingen van de meeste veroordeelden zijn door de Staat in beslag genomen. Al deze veroordelingen zijn op grond van de zogenaamde besluitwetten gebeurd die de regering in Le Havre in april 1918 had uitgevaardigd.⁽⁷⁰⁾ Niet iedereen is het eens met deze gang van zaken. Activisten en anderen zien

deze besluitwetten als strijdig met de grondwet omdat ze zonder het parlement tot stand zijn gekomen en omdat ze na de oorlog niet zijn bekrachtigd. De voorstanders van de repressie hebben hier geen gehoor naar en doen deze bezwaren dan ook af als 'formalistische kritiek'.

Wat met de hogeschoolstudenten? Zij blijven buiten vervolging. Arthur Broeckaert, Jan Van den Driessche en de anderen die in Gent zijn gaan studeren zien hun toekomst gefnuikt⁽⁷¹⁾. Hun straf bestaat erin dat zij zich aan geen enkele hogeschool meer kunnen inschrijven om hun studies verder te zetten. Alleen Broeckaert weet op een enigszins slinkse manier gedurende zijn legerdienst zich toch in te schrijven aan de Luikse staatshogeschool en dat op basis van zijn getuigschrift van de eerste twee jaren Leuven. Over zijn passage aan de Gentse Hogeschool rept hij met geen woord. In een interview van Joos Florquin met Wies Moens in 1975 zegt Moens over de algemene uitsluiting van de ex-gandavenses: "*Het drama van mijn leven is dat verbod in 1918 om nog verder te studeren. Geen enkele universiteit wou ons hebben. Professor Boon heeft me later eens gezegd: Kom naar Leuven. Maar toen was ik al getrouwd en moest ik mijn boterham verdienen. Anderen hebben het wel kunnen doen, sommigen in Nederland, enkelen in Leuven, zoals Richard Declerck. Dr. Brouckaert van Geraardsbergen is gaan afstuderen in Luik. Pas op het laatste examen zijn ze erachter gekomen dat hij in Gent had gestudeerd maar hij heeft toch het eindeksamen mogen afleggen.*"⁽⁷²⁾

Hoewel de studenten per definitie niet worden vervolgd, zijn Wies Moens, Bert D'Haese, Jan De Boevé, Bob Van Genechten en preses Arthur Mulier de uitzonderingen op de regel omdat zij allen actief geweest zijn in de lokale activistische propaganda. Om die reden wordt D'Haese als studenten-propagandist van de vervlaamste hogeschool en journalist door het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen op 13 mei 1922 veroordeeld tot een gevangenisstraf van één jaar⁽⁷³⁾. Als bewijs gelden onder meer zijn activistische krantenartikels in *De Nieuwe Tijd*⁽⁷⁴⁾. Albert D'Haese is de enige van de Geraardsbergse activistische groep die nadien in de politiek stapt. In 1936 wordt hij volksvertegenwoordiger voor het Vlaams Nationaal Verbond en in 1939 senator voor het arrondissement Aalst. Hij overlijdt op 93-jarige leeftijd te Hekelgem. Op zijn doodsprentje staat enkel: 'oud-activist'. Broeckaert is in de marge de groei van het Vlaamsnationalisme blijven volgen. Een enkele maal heeft hij zich politiek geëngageerd toen hij bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 een niet verkiesbare plaats op de lijst van de Frontpartij heeft aanvaard. Over de andere makers hebben we geen informatie kunnen traceren.

De nieuwe studentenbond na 1918

Bij de bijzondere studentenvergadering van 11 juli 1920 stellen we vast hoe de bond is veranderd. De vergaderingen worden net als voorheen geopend met het "*teken des H. Kruis; en daarop een dreunende Vlaamsche Leeuw, begeleid door den H.*

⁽⁶⁷⁾ *Ibidem*, p. 43. *Gazet van Brussel*, 2 september 1916, p.1. Bij de eerste ondertekenaars van het bewuste manifest behoren onder meer A. Borms, R. Speleers, H. Van der Spurt en vele anderen. Van Bockstaele staat nog niet op de gepubliceerde lijst. De weken en maanden daarop worden regelmatig aanvullingen gepubliceerd.

⁽⁶⁸⁾ Opggericht op 21 juni 1917 en verondersteld te werken als gewone provincieraden. De gouwraad moet de belangen van de gouw behartigen.

⁽⁶⁹⁾ [http://www.kuleuven-kortrijk.be/~bdlbecke/Slechte%20Belgen!%20\(eindversie\).pdf](http://www.kuleuven-kortrijk.be/~bdlbecke/Slechte%20Belgen!%20(eindversie).pdf), september, 2011. J. MONBALLYU, *Slechte Belgen!...*, p. 40, 43, 44, 45. *Akte van beschuldiging*, Brussel, 1920. Het dossier van dr. Van Bockstaele is niet bewaard gebleven.

⁽⁷⁰⁾ A. L. FAINGNAERT, *Verraad of Zelfverdediging? ...*, p. 857.

⁽⁷¹⁾ [http://www.kuleuven-kortrijk.be/~bdlbecke/Repressie%20met%20maat%20\(studentenversie\).pdf](http://www.kuleuven-kortrijk.be/~bdlbecke/Repressie%20met%20maat%20(studentenversie).pdf), september, 2011. J. MONBALLYU, *Repressie met maat? ...*, 2010.

⁽⁷²⁾ J. FLORQUIN, *Ten Huize van ... nr. 12, Wies Moens*, Leuven, 1976, p. 11. Interview met Moens in 1975.

Victor Van Bossuyt". Verschillende lokale prominenten zijn aanwezig: proost Schelstraete, pater Jozef (?), Vincent Dierickx, Seroels (?) van het *Katholiek Vlaamsch Verbond*, en Albert Carlier, vertegenwoordiger van de Christelijke Werklieden. Hun aanwezigheid bewijst dat de studentenvergaderingen meer aandacht krijgen dan voor de oorlog en dat de bond meer is dan een plaats voor cultureel vermaak alleen. Zowel de politieke tak van de katholieken als de Kerk wil meer controle over de groep. Bij deze viering verwijst voorzitter Joris De Clercq naar de toestand van de Vlaamse beweging voor de oorlog en benadrukt hij de inzet van alle studenten om op te komen voor de noodzakelijke vervlaamsing van de Gentse Hogeschool: "*Wij willen Gent vervlaamschen en geene andere. Dat zegt genoeg.*" De plooiën tussen de studentenbond en de Christelijke werkliedenpartij zijn gladgestreken zodat Carlier verheugd kan vaststellen dat de studentenbond, weer als voorheen, in het lokaal van de "*Christene werklieden;*" vergadert, "*want werklieden en studenten moeten den wereld in, hand in hand, daar de wetenschap niets kan zonder den arbeid en den arbeid niets zonder de wetenschap*" (75)

Slotbeschouwing

Vanaf 1910 krijgt het cultureel flamingantisme, gevoed door de Geraardsbergse hoogstudenten die in Leuven studeren, binnen de Geraardsbergse verlofbond een belangrijke plaats. De aandacht voor de Vlaamse beweging en het vooroorlogse cultuurflamingantisme wordt al die tijd, tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog ondersteund door lezingen en voordrachten. Vooral bij de katholieke jeugd, binnen kringen van de kleine burgerij,

vindt het gedachtegoed van de Vlaamse beweging een beperkt maar gewillig en jong publiek. Over politiek wordt niet gesproken tot De Pillecyn midden 1915 de groep verast met zijn betoog over een bestuurlijke scheiding, over Belg zijn, over het vaderland.

Tijdens het "*omwentelingsverlof*" van de zomer van 1916, onder het voorzitterschap van Broeckaert en gesteund door Albert D'Haese, besluit de vergadering in juli de "*princiëpen der actieven*" aan te nemen, overwegende dat: "*het huidige activisme geenszins tegen de vaderlandsliefde was*" en dat "*de bezetter volgens de Haagse Conventie Gent mocht vernederlandschen*". Hier ligt het begin van het activisme in Geraardsbergen.

De vervlaamsing van de *Gentse Hoogeschool* vormt het keerpunt in de Vlaamse strijd. Eindelijk zien de activisten hun kans om dát te bereiken waarvoor zij al jaren hebben gestreden. De groep Broeckaert, die op dat ogenblik het bestuur van de verlofbond uitmaakt, samen met Albert D'Haese, kiest haast unaniem om zich in te schrijven aan de vlamste hogeschool. Korte tijd later ontstaat met dr. Emiel Van Bockstaele, lid van de *Raad van Vlaanderen*, een activistische kern. Maar voor de Geraardsbergse makers is het activisme niet meer en niet minder dan een mengeling van opportunisme voor de ene en een naïef idealisme voor de andere, gekenmerkt door een relatieve zwakte. Wanneer zij in het voorjaar van 1918 actief naar buiten treden is het activisme al over zijn hoogtepunt heen. Het is moeilijk werken. De hoogstudenten zitten allemaal voor hun studies in Gent. Dat neemt niet weg dat tussen februari en september de lokale meetings en initiatieven elkaar opvolgen. Zonder veel resultaat. De

Vlaamse bewustwording is voor het overgrote deel van de Geraardsbergse bevolking niet meer dan een marginaal verschijnsel, politiek onbeduidend en met een verwaarloosbare impact. De haat tegen de Duitsers en al wie met hen tijdens de bezettingsjaren heeft samengewerkt is zo sterk, dat zij, zowel de activisten als de gematigde flaminganten en zelfs de leden van de pas opgerichte Frontpartij, over dezelfde kam scheren. (76)

Onder leiding van Van Bockstaele hebben de Geraardsbergse activisten, een minder dan gematigd standpunt ingenomen in de activistische beweging. Politiek zeer zwak. Zeker niet radicaal zoals de *Jong-Vlamingen*.

Op geen enkel moment hebben we een anti-Belgische houding kunnen vaststellen, ook geen uitgesproken pro-Vlaamse. Is het verwijt van collaboratie dan terecht? Het lijkt ons in ieder geval fel overdreven. Wat niet wegneemt dat Van Bockstaele en Albert D'Haese – maar ook dat is relatief – een zekere pro-Germaanse sympathie kan worden toegeschreven. Voor zover we hebben kunnen nagaan, zeker geen pro-Duitse houding. Geen van beiden heeft trouwens ooit gepleit voor een aansluiting bij Duitsland. Uiteindelijk heeft hun bescheiden participatie aan het activistische gebeuren een wrang gevoel nagelaten.

Dirck Surdiacourt
dsurdiac@oce.be

(73) Proces A. D'Haese. De gevangenisstraf wordt verminderd met de tijd dat hij in voorhechtenis heeft gezeten. De resterende maanden zit hij uit te Gent in de gevangenis *Nieuwe Wandeling*, waar trouwens ook pater Stracke en Arthur Mulier hun 'straf' hebben uitgezeten.

(74) Het eerste nummer verschijnt op 15 juli 1917.

(75) *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*, vergadering van 11 juli 1920.

(76) A.-M. SIMON-VAN DER MEERSCH, E. LANGENDRIES, *De vernederlandsing van de Gentse universiteit in Vlamingen komt in massa. De Vlaamse beweging als massabeweging*, Gent, 1999, p. 137.